

URTX

ESTUDI HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC DEL
CASTELL DE L'ALBI (LES GARRIGUES)

Ainhoa Pancorbo Picó i Josep M. Vila Carabassa

ESTUDI HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC DEL CASTELL DE L'ALBI (LES GARRIGUES)

Abstract

Presentamos en este artículo el resultado del estudio preliminar, documental y de paramentos sobre el castillo del Albi, realizado como paso previo al proyecto de restauración del conjunto monumental. El estudio ha permitido presentar una propuesta de la evolución constructiva del edificio desde su fundación, a mediados del siglo XII, hasta su destrucción, a partir del año 1939. Dentro de este proceso destaca la fase de ampliación gótica y, sobretudo, la transformación del castillo en palacio a mediados del siglo XVI.

The present article shows the result of a preliminary study of Albi's castle, about documents and ornaments faces of walls, which was done before the previous restoration project. The study provides a proposal of the evolutionary construction of the building since its foundation in the mid 12th century until its destruction after 1939. In all this process, what stands out is the Gothic extension and, above all, the transformation of the castle into a palace in the mid 16th century.

Paraules clau

Arquitectura medieval, arquitectura renaixentista, arqueologia, castells, les Garrigues.

Introducció

L'estudi històric i arqueològic del castell de l'Albi que presentem a continuació neix d'un encàrrec del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya com a pas previ per a la redacció d'un projecte d'intervenció arquitectònica en el conjunt monumental. El treball es va organitzar sobre la base de dues línies de recerca independents que han convergit en la redacció d'un estudi unitari. D'una banda, l'anàlisi de la documentació escrita disponible sobre el castell, centrada fonamentalment en el fons de la baronia de l'Albi que es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya. En segon lloc, la descripció de les estructures visibles de la fortificació i de les seves relacions estratigràfiques, així com un primer estudi estilístic. El conjunt de les dades obtingudes per aquestes dues vies ha permès confeccionar una hipòtesi d'evolució constructiva de l'edifici que caldrà perfeccionar en el futur amb una recerca arqueològica al castell, així com un estudi sistemàtic de paraments.

En els darrers mesos, s'han portat a terme excavacions arqueològiques dins del recinte del castell, en el marc del desenvolupament de les obres de restauració de la fortificació. Esperem que els resultats d'aquests treballs, encara en curs d'elaboració, permetin aclarir algunes de les incògnites que la nostra anàlisi ha deixat obertes.

Notícia històrica¹

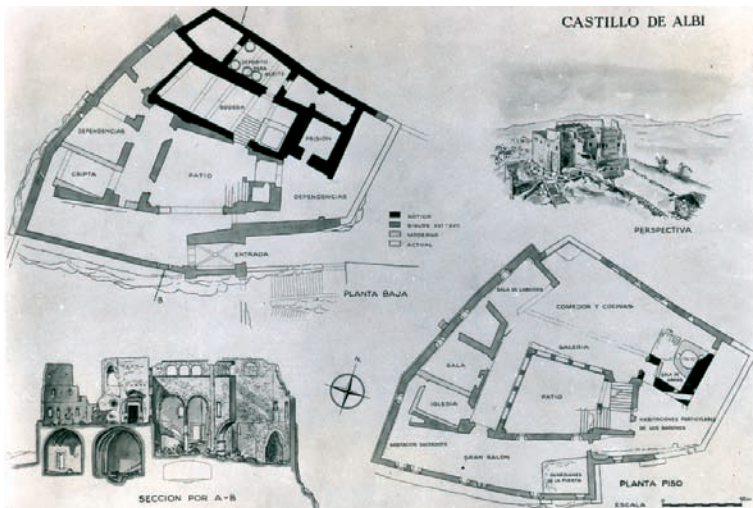
La primera referència documental certa sobre l'existència del castell se situa en l'any 1166,

poc després de la conquesta de Lleida. D'aquella data es conserva un document pel qual Guillem de Cervera, després d'haver rebut el castell sota la potestat d'Alfons I d'Aragó, en feia donació, en qualitat de castlà, a Guillem de Timor. Així, doncs, cal situar molt probablement la fundació del castell de l'Albi en el procés de repartiment dels nous territoris conquerits als musulmans que el rei Alfons va fer entre els nobles catalans que l'havien ajudat a ell i al seu pare en la conquesta de les taifes de Lleida i Tortosa.

Hi ha, però, una notícia indirecta sobre una possible carta de poblament del terme promoguda pel mateix rei Alfons, en un moment no determinat, però que en bona lògica hauria de ser anterior a la cessió del 1166. Sembla desprendre's d'això que hi va haver un primer intent del rei de promoure directament la repoblació del sector de l'Albi que no devia prosperar. Aquest fet devia provocar la cessió dels drets per part del rei a un noble que en tirés endavant l'organització.

Poc després de la cessió, el 1168, el mateix Guillem de Timor subinfeudava els castells de l'Albi i de Vilosell, així com els seus termes i possessions, a Ferrer de Llindars i a la seva esposa Ermessenda de la Guàrdia. L'any 1178, Alfons I feia donació del «castrum de Albio» amb totes les seves pertinences a Guillem de Cervera i, a més, li atorgava els castells de Gebut i Castellldans. La fortificació és novament citada deu anys més tard, quan el mateix rei confirma a Gualda de Jorba la potestat de certs dominis situats al terme del castell de l'Albi, però no de la fortificació en si, que manté Ramon de Cervera.

¹ Totes les cites a què es fa esment en el present apartat apareixen convenientment referenciades a l'apèndix documental.

Plantes, secció i perspectiva del castell de l'Albi, realitzades per M. Ribes.

Fotografia de la façana de llevant del castell, any 1917.

Autor: Pere Català Pic.
Ed. Dalmau.

Vista del cos d'accés al recinte, de l'any 1917, on s'observa el matacà.

Autor: Pere Català Pic.
Ed. Dalmau.

Façana nord del castell, l'any 1917.

Autor: Pere Català Pic.
Ed. Dalmau.

Un cop repartit el territori i establerts els senyorius, corresponia als nous senyors el fet d'organitzar el poblament i posar en explotació el districte castral. En el cas de l'Albi, sabem que el pes de l'actuació va quedar en mans de la família dels castllans del terme, els Timor. Aquest fet queda reflectit en una sentència arbitral de l'any 1192 per la causa que Guillem de Timor sostenia amb el monestir de Poblet, a propòsit de la possessió de l'honor de Cérvoles. En aquest litigi, va dictar sentència Ramon de Timor, germà de Guillem, que va assignar el lloc de Cérvoles al monestir de Poblet. Entre els signants d'aquest document, consta «Ermesen de Zagardia, castellana de Zalbi», i la seva filla Elicsén.

L'any 1236, mor sense descendència Arnau de Timor i de Guàrdia, nét de Guillem de Timor. El 1281, el nou senyor del castell establí que les obres que s'haguessin de dur a terme a les muralles, torres i vall serien pagades pel senyor, i dutes a terme pels habitants de l'Albi, que també s'ocuparien del transport dels materials. L'any 1341, el rei Pere III el Cerimoniós venia a Sibil·la de Centelles la jurisdicció del castell. Set anys després, aquesta va fer testament a favor del seu fill Ramon, que, l'any 1361, concedia tots els béns heretats, entre els quals es trobava el castell de l'Albi, a Elionor de Mur, muller d'Acard de Mur i filla de Ramon Pere de Lleida. Pocs anys després i segons el fogatjament de 1365-1370, el «loch del Albi» era de Ramon Pere, ciutadà de Lleida, i tenia cent dinou focs.

El 1396, la baronia estava en mans de Lluís de Mur (mort vers el 1409), i posteriorment, el 1404, en mans del seu fill Acard. L'any 1464, en plena guerra de la Generalitat contra Joan II, el castell apareix en mans del monestir de Poblet, que hi havia d'establir un batlle que tingués cura del seu manteniment. En el mateix període apareixen els Cardona-Anglesola com a senyors de l'Albi, prenent partit per la Generalitat, motiu pel qual la família va ser deposada temporalment dels seus béns per part de Joan II. Cal esmentar també en aquest sentit l'execució, l'any 1463, d'Hug III de Cardona-Anglesola, fill dels barons de l'Albi. La família no va recuperar els béns fins a l'any 1481.

Se sap que a mitjan segle XVI el castell havia passat a mans dels Erill, ja que es documenten, de l'any 1551, diverses èpoques a favor d'aquest cognom per fer-hi obres. Es desconeix l'abast d'aquells treballs, tot i que l'arquitectura dels elements conservats i el fet que encara es conservi algun carreu amb aquesta data inscrita permet deduir que va ser en aquell moment que la fortalesa va adquirir l'aspecte de residència senyorial que encara conservava al principi de segle. Durant la Guerra dels Segadors (1640-1652), la baronia i la vila van prendre partit per la Generalitat i sembla que el castell va ser utilitzat com a allotjament de les tropes i, més endavant, com a Hospital de Sang. No es disposa d'informació sobre les conseqüències directes de la guerra sobre el castell, tot i que se sap que, el juliol de 1651, el poble era ocupat per l'Exèrcit espanyol. En finalitzar la guerra, tant el Consell General del poble com el baró van rebre el perdó reial.

Desapareguda la nissaga dels Erill, a la mort, l'any 1661, de Jaume Erill, la baronia va pas-

Façana de ponent del recinte castral, l'any 1917.
 Autor: Pere Català Pic.
 Ed. Dalmau.

Vista de la façana de migdia de la muralla, a l'altura del cos d'accés principal o àmbit A. Any 1917.
 Autor: Pere Català Pic.
 Ed. Dalmau.

La galeria nord de la planta noble del castell, avui desapareguda.
 En primer terme, s'observa la porta per la qual s'accedia a la planta noble des de la planta baixa, al capdamunt de l'escala. A mà dreta, es troba la porta oberta a la façana de ponent de l'àmbit I. Any 1917.
 Autor: Pere Català Pic.
 Ed. Dalmau.

Costat de ponent del pati del castell. Any 1917.
 Autor: Pere Català Pic.
 Ed. Dalmau.

Foto de l'any 1917 del costat de llevant del pati on s'observen els dos trams de l'escala que mena al pis superior.
 Autor: Pere Català Pic.
 Ed. Dalmau.

La galeria oest de la planta noble del castell que l'any 1917 era la més malmesa, ja que s'havien ensorrat tots els forjats d'aquest sector del recinte fortificat. Any 1917.
 Autor: Pere Català Pic.
 Ed. Dalmau.

Portalet obert a la façana de ponent de la planta noble de l'àmbit I, avui desaparegut. Any 1917.
 Autor: Pere Català Pic.
 Ed. Dalmau.

sar a mans dels Cartellà-Sabastida. Ja en el segle XVIII, i concretament de l'any 1703, es conserva un contracte per dur a terme una sèrie d'obres al castell, com ara la construcció d'una cotxera, la cobertura del colomar, obres a l'escala, a la cambra del final del passadís de la planta superior i diverses reformes a la cambra coneguda com «la farinera».

En el decurs de la Guerra de Successió (1705-1714), la baronia i la vila es posen de costat de la Generalitat i de l'arxiduc Carles d'Àustria. El castell va allotjar una guarnició durant tot el conflicte, fins que l'any 1714, en finalitzar la guerra, els alçats en contra del rei, com ara el baró de l'Albi, van ser perdonats. Durant el segle XVIII, les notícies que es

conserven del castell fan sempre referència a obres menors, com ara les que s'encarreguen l'any 1772, quan el baró contracta amb el mestre Ramon Salat la construcció d'un cup; o una època del 1774 en què no s'especifica l'abast de les obres contractades. D'altra banda, es conserva també un inventari de l'any 1778 referit a l'estat dels «trestes y efectes en lo castell, en la capella y en lo molí» que permet conèixer l'existència d'alguns dels espais del recinte.

L'any 1802 s'estableix un pacte d'arrendament del castell en règim de masoveria. Cal destacar-ne l'obligació de residir a la «casa-castell» i l'esment de diversos espais com ara corrals, establia, cotxera, botiga petita,

Figura 1.
Situació del castell
en un plànol
topogràfic.

Figura 2.
Plànol del nucli de
l'Albi, amb indicació,
en vermell, de la
situació del castell.

cellers, piques i cups. També es torna a esmentar la capella de Santa Caterina. L'any 1811 es porten a terme obres al castell, concretament a la cotxera, al cup de l'oli, al corral, a l'hort i a l'oficina de l'aiguardent. Es desconeix, però, l'abast de les obres i tampoc si l'oficina esmentada es trobava dins el recinte emmurallat.

Des de l'any 1812 i fins al final de la Guerra de la Independència (1808-1814), el castell novament va allotjar una guarnició, aquest cop francesa, que des d'aquell punt custodiava la vila. Els anys següents, si més no en el període 1820-1833, la presència militar al castell es limita a un majoral o cap de guàrdies.

L'any 1825, una descripció del castell escrita per Ramon Solà ens informa que és de planta irregular, que té pati, cisterna i un oratori dedicat a santa Caterina. Que la part que mira a orient va ser construïda l'any 1551 i que al centre hi havia una torre que havia estat destruïda en el decurs de la Guerra de Successió. Van ser, però, les guerres carlines les que van implicar la destrucció gairebé definitiva del recinte fortificat. En aquest sentit, se sap que

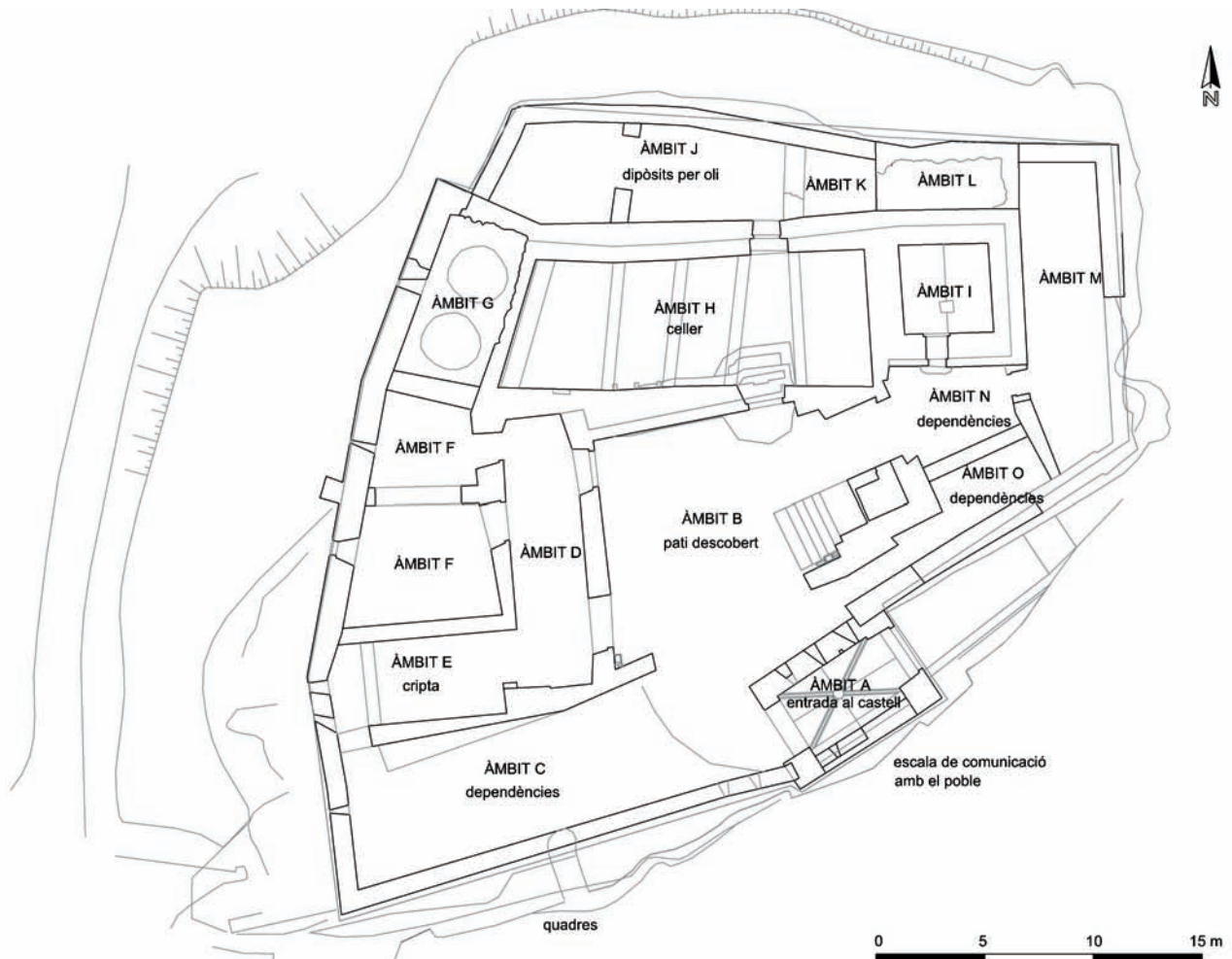

Figura 3. Planta general del recinte amb indicació dels diferents àmbits.

el 29 de juny de 1836 els carlins van entrar al castell, saquejant-lo i «arruïnant-lo en sa major part». Dos anys més tard, es repetia el mateix incident, després del qual es diu que del castell només en van quedar les parets exteriors. Tanmateix, sabem per Madoz que entre els anys 1845 i 1850 el castell era utilitzat com a presó. També es disposa d'una descripció efectuada l'any 1920 per José Ruy Fernández, que es pot il·lustrar amb les fotografies que es conserven, on encara es poden observar les dependències de la planta noble. No és fins a l'any 1936 que, segons mossèn Enric Ribera, el castell és derruït definitivament, adquirint en bona part l'aspecte que avui presenta.

Descripció

El castell, de planta gairebé trapezoïdal, ocupa una superfície de prop de 1000 m² i s'articula al voltant d'un pati central entorn del qual només les ales meridional i occidental conserven bona part dels murs perimetrals. Tret del cos principal d'accés al recinte (àmbit A), el cos quadrat que es troba al nord-est (àmbit I) i la gran sala ad-

jacent (àmbit H), que encara conserven la coberta, la resta de les estructures es troba força malmesa, amb paraments d'entre 0,5 i 1,5 m d'alçada màxima conservada.

Tot i l'enderroc de moltes de les estructures que composaven el castell, les restes de les estructures visibles i diversos elements escultòrics que es van trobant, desplaçats, arreu del recinte, permeten copsar la importància de la fortalesa, sobretot a partir de l'època gòtica i en el decurs del Renaixement. És a aquest moment que cal adscriure un dels elements més significatius, localitzat al pati de la fortalesa, on es pot llegir la data de 1551 (fig. 5). Gran part dels carreus treballats recuperats d'entre les ruïnes han estat disposats a la banda nord del castell (fig. 6), tant dins com fora d'una tanca. Tanmateix, també es troben elements arquitectònics treballats a l'interior del cos de planta quadrada situat al nord-est (àmbit I, fig. 7) o bé al cos d'accés al recinte (àmbit A). Es tracta, en bona mesura, de carreus ben escairats que haurien format part dels murs del castell, però s'hi poden observar també fragments de capitells o d'arcs motllurats, o fins i tot algun dipòsit treballat

Figura 4.
Façana de llevant del castell.
A mà dreta es troba l'accés principal.
A mà esquerra, el llenç de llevant de la cisterna.

Figura 5.
Brançal d'un arc i base de columna localitzats al pati de la fortalesa.

Figura 6.
Vista del costat nord de la fortalesa,
on s'han anat acumulant carreus i altres elements petris procedents del castell.

Figura 7.
Alguns dels carreus acumulats a l'interior de l'àmbit I.

en pedra, així com fragments de canalitzacions del mateix material.

En aquest sentit, es conserven una col·lecció de fotografies fetes l'any 1917 pel fotògraf Pere Català Pic i diversos gràfics i dues plantes del castell dibuixats el mateix any per l'arquitecte Josep M. Vives i Castellet, publicades als volums I i VI de l'obra *Els castells catalans*.^{1bis} Aquestes vistes permeten fer-nos una idea força ajustada de l'aspecte del castell al segle XVI, un cop adequat com a residència, ja que al principi del segle XX encara es conservava dempeus la primera planta del recinte i fins a tres pisos de la torre quadrada (àmbit I). En gran part de les instantànies es poden observar portalets i finestres de factura clarament renaixentista, així com el pati central descobert, amb les galeries nord i oest dempeus, amb tres arcades cadascuna. El bon estat en què es trobava llavors el castell va permetre a l'arquitecte Vives interpretar molts dels espais del recinte, tant a la planta baixa com al primer pis.

Per a la descripció de les estructures del castell s'han designat els diferents àmbits amb una lletra, de la A a la N (fig. 3). D'aquesta manera es podrà sistematitzar i comprendre més fàcilment la ubicació de totes les estructures que descriurem en el present estudi, així com les que puguin quedar al descobert en el decurs dels treballs que es realitzin en el recinte. D'aquesta manera, i amb les aportacions de la documentació gràfica antiga sobre el castell, es podrà arribar a comprendre com s'havien articulat les diferents dependències del recinte, si més no, després de la seva rehabilitació com a residència ja en època renaixentista.

L'accés al castell

S'accedeix al castell per l'extrem sud-est del recinte. En aquest indret, cal pujar una rampa empedrada que mena a un cos de planta rectangular (àmbit A, fig. 8-11), de prop de 7 × 5 m, cobert amb volta de creueria i amb un escut a la clau en el qual es pot distingir la figura d'un lleó rampant. Al mur de llevant s'obre una gran porta acabada amb un arc de mig punt format per grans dovelles (fig. 8), mentre que a ponent l'àmbit no presenta cap tancament i el pas és franc (fig. 9).

Tot i que, malauradament, gran part del costat de migdia del recinte forma part d'una propietat privada i, per tant, no es pot voltar la fortalesa per aquest indret, s'observa com

el tancament sud està format per dos grans pilars o contraforts als quals s'adossa un parament de grans carreus de pedra sorrenca on s'obre una espitllera. En aquest costat es pot veure com el mur perimetral de migdia del castell (fig. 10) es recolza sobre la roca, que queda al descobert en aquest punt. Així, doncs, és palès que aquest costat de la fortalesa ha estat objecte d'un rebaixament de terres considerable, probablement en el decurs de la segona meitat del segle XX.

Atenent als plànols dibuixats per l'arquitecte Vives, a la zona situada del sud-oest de l'àmbit A es trobaven les quadres del castell, de les quals només se'n pot intuir l'existència a través d'uns carreus descarnats que sobresurten de la muralla, a una altura considerable respecte del nivell de circulació actual.

El llenç de tramuntana (fig. 11), en canvi, és una sola fàbrica de característiques molt similars a la descrita més amunt, on s'obren tres espitlleres més, de les quals la de llevant es troba a 2,4 m respecte del nivell de la rampa interior, mentre que les de l'interior del recinte només són a mig metre respecte del paviment. És fàcil interpretar que la primera defensava l'accés al recinte, mentre que les altres haurien servit per reduir els assaltants un cop dins de l'àmbit. Es tracta, doncs, d'un cos ideat específicament per a la defensa del castell, probablement en època baixmedieval, tot i que l'edifici actual és fruit de les obres realitzades al segle XVI.

A les fotos que es conserven de Català (1979) es pot veure com el cos d'accés encara disposava, l'any 1917, de dos pisos més, al superior dels quals es trobava un matacà sobre quatre mènsules, centrat amb la porta d'accés al recinte i similar als que encara s'observen al castell-molí de Ratera, a la Segarra (Biosca, 2001, p. 292). Actualment, l'àmbit A només conserva la planta baixa, restaurada després de la Guerra Civil espanyola.

El pati

Des de l'àmbit A s'accedeix al pati de la fortalesa (àmbit B, fig. 16-19), un espai força ampli, de planta trapezoïdal, al centre del qual es troben les restes d'una gran escala que hauria menat als pisos superiors. En les fotos del 1917 es poden veure encara els dos trams de l'escala i com, en realitat, es tractava d'un pati porxat que, a la planta noble, constava de quatre arcs a tramuntana, quatre més a ponent, un mur amb sengles finestres aca-

^{1bis} Agraïm a l'editorial Dalmau les facilitats donades per fer la reproducció de les imatges del castell de l'Albi de Pere Català Pic de l'any 1917.

bades amb llinda plana d'estil renaixentista a migdia i dos arcs més a llevant, per sobre de l'escala esmentada (Català, 1979, p. 132). Encara a un nivell superior restava part d'unes noves arcades, de dimensions més reduïdes. I és que, l'any 1917, tot i que ja en estat ruïnós, el castell encara conservava gran part de l'aire senyorial que se li havia conferit en el decurs de la segona meitat del segle XVI.

Gràcies a les fotos esmentades, es poden ubicar molts dels carreus i elements decorats que es van trobant arreu del castell, com ara una dovella motllurada localitzada a l'interior de l'àmbit A (fig. 12), que hauria format part d'un dels arcs de la galeria de la planta noble del castell. És molt probable que entre el munt de blocs conservat al costat nord del recinte (fig. 6) es puguin anar localitzant altres

elements provinents de les arcades o d'altres estructures de la planta noble.

Avui, tot el que resta d'aquests elements és la caixa d'escala (fig. 14 i 17), que, d'acord amb les fotografies, hauria estat de dos trams a escaire, dels quals es manté una gran part de l'inferior. Tot i que està coberta de bardissa, es pot veure com, si més no el primer graó, és format per una llosa de pedra monolítica de prop de 2,65 m d'amplada i 60 cm d'estesa.

En termes generals, aquest pati correspon a una estructura una mica complexa, i és que al mur de migdia s'observen tres fàbriques ben diferenciades (fig. 15), essent la de ponent la més antiga i la de llevant la més moderna, ja que aquesta darrera s'adossa al

Figura 8. **Vista des de llevant de l'accés al castell (àmbit A).**

Figura 9. **Detall de la volta de l'àmbit A.**

Figura 10. **Llenç de migdia de l'àmbit A.**

Figura 11. **Llenç de tramuntana de l'àmbit A, vist des del pati.**

Figura 12.
**A l'interior de l'àmbit
A es troben diversos
elements procedents
de la planta noble
del castell.**

Figura 13.
**Vista des del sud-oest
del pati del castell.**

Figura 14.
**Vista des del nord de
la caixa d'escala que
es conserva al pati
del castell.**

Figura 15.
Vista del passadís que comunica l'àmbit B, o pati, amb l'àmbit N, entre el perímetre de migdia del recinte i la caixa d'escala.
S'observa el límit de migdia de la caixa d'escala, format per tres paraments diferents.

Figura 16.
Vista des del nord-oest de la caixa d'escala.

Figura 17.
Vista del límit de migdia de la caixa d'escala.
S'observa la relació entre els tres murs de què es compona.

Figura 18.
Angle sud-oest del recinte.
S'observa un retall al centre del pati.

tram central, i aquest, al parament de l'extrem de llevant. L'últim tram, de prop de 2,60 m de llarg, a més de tenir una motllura a la part inferior que no es troba en els altres dos, presenta també un carreuat molt desgastat. El sector central, en canvi, amb una llargada de prop d'1,75 m, presenta un bon carreuat fins a una alçada d'uns 70 cm, sobre el qual es recolza un parament de maçoneria de pedra i morter que sembla amagar algun altre parament al seu darrere. Finalment, el tram de llevant, de 2,66 m de llarg, és el més acurat del tres, amb carreus molt ben tallats i encaixats que conserven un molt bon repicat en el seva superfície.

A l'extrem de llevant, aquest darrer llenç gira cap al nord, fins a adossar-se a un nou mur (fig. 17), que divideix l'àmbit N en dos espais. D'acord amb el dibuix de l'arquitecte Vives, a la planta baixa, aquestes peces eren destinades a dependències indeterminades, mentre que a la superior es trobaven les habitacions particulars dels barons. L'extrem de ponent d'aquest mur resta integrat dins l'estructura que conforma la caixa d'escala, punt en el qual es pot veure encara com havia estat arrebossat per les dues cares amb una capa de morter de calç allisat (fig. 17).

Pel que fa al sector nord de la caixa d'escala (fig. 14), presenta una única fàbrica similar a la del tram central del tancament de migdia, a llevant de la qual s'obre una porta que

mena a un espai de planta rectangular i aproximadament $2 \times 1,5$ m (fig. 16).

També es troba al pati i a tocar de la cara interior del límit meridional de la caixa d'escala part d'un baixant d'aigua (fig. 19) tallat en pedra. En les fotografies antigues, es pot observar com recorre tota l'alçada d'aquest angle, així com, a l'angle sud-oest, un baixant molt similar feia el mateix recorregut (Català, 1979, p. 132). Del primer, però, només resten tres blocs gairebé cilíndrics col·locats verticalment, el centre dels quals és buit. Es recolzen sobre un quart bloc de pedra quadrangular buidat a l'interior, que recull l'aigua i la mena cap a una canalització orientada est-oest amb laterals de pedra vertical i coberta de lloses. D'aquesta només resta un tram de prop de 40 cm, però sembla dirigir-se cap al centre del pati, on hi devia haver una cisterna per a la recollida de l'aigua de pluja que baixava per les estructures descrites. De fet, aquest dipòsit està representat en la secció dibuixada per l'arquitecte Vives. Finalment, cal dir que el pati és un dels únics indrets on es poden veure alguns trams del paviment, que és fet en part amb lloses de pedra i en part amb còdols rierencs (fig. 14 i 18).

Des d'aquest indret, a cel obert, es podia accedir a totes les dependències del castell, situades a ponent (àmbits C, D, E, F i G), a tramuntana (àmbits H, I, J i K) i a llevant

Figura 19.
Vista des de ponent del baixant d'aigua localitzat al pati.

Figura 20.
Vista des de ponent del mur que separa els dos espais que constitueixen l'àmbit N.

Figura 21.
Detall dels brancals de tramuntana de les dues portes que permetien anar del pati a l'àmbit M, passant per la meitat nord de l'àmbit N.
Es pot veure com s'adossen a la torre quadrada.

(àmbit L) del pati, que restava delimitat a migdia, d'acord amb les fotografies antigues, per un gran arc de mig punt que el separava de l'àmbit C, situat al sud-oest del recinte castral i del qual avui només resten les bases dels estreps (Català, 1979). Aquesta galeria està datada de l'any 1551, una data gravada en una dovella que avui es troba sobre un dels estreps esmentats, el de llevant. Aquest element es recolzava sobre el capitell de la columna central, d'on arrencaven els dos arcs de mig punt del costat de llevant de la galeria.

El sector de llevant

Actualment es pot accedir als àmbits de llevant (M i N) des del pati per dos indrets diferents, situats a banda i banda de la caixa

d'escala del pati. Tot i que avui no en resta cap vestigi, els dos passos, molt estrets, es farien a través d'un arc com el que es pot veure en una de les fotografies antigues (Català, 1979, p. 132). Cadascun menava a un espai de petites dimensions que conformava l'àmbit N i estaven separats per un mur (fig. 17 i 20). El de migdia era de planta rectangular, mentre que el de tramuntana era trapezoïdal. A llevant i ponent, s'obrien sengles portes, acabades amb arcs de mig punt adovellats, que permetien l'accés als àmbits adjacents, B i M, i de les quals avui només resten els brancals de tramuntana (fig. 21).

A ponent, tres murs diferents delimiten l'àmbit M. A migdia, es troba el mur que el separa de l'àmbit N, i del qual es conserva

només la primera filada. A la part central, es troba el llenç de llevant de la torre quadrada, que avui manté únicament un pis d'alçada i encara, en part, descarnat, mentre que l'any 1917 conservava gairebé els tres pisos originals (Català, 1979). En alguna de les fotografies s'observa una porta oberta a l'altura de la planta noble, fet que permet afirmar que en aquest nivell els àmbits I i M haurien estat connectats entre si. D'altra banda, cal recordar que en els plànols del 1917 la planta baixa es troba indicada com a presó. El tercer mur esmentat separava l'àmbit M del L i, d'acord amb les fotografies conservades, s'adossava tant a la torre quadrada com al llenç de tramuntana de la muralla. Novament d'acord amb les fotos conservades, una porta oberta a l'altura de la planta noble comunicava els dos àmbits.

Finalment, es conserva encara el darrer paviment d'aquest àmbit (fig. 22), un enllosat de grans peces de pedra rectangulars disposades ordenadament en filades transversals.

El sector de ponent

En termes generals, l'ala de ponent, tret del mur perimetral, es troba en força mal estat de conservació, amb murs que disposen d'una alçada màxima de prop d'1,5 m. En aquest costat es troben cinc espais diferenciats, els àmbits C, D, E, F i G. El primer, de planta rectangular i de prop de 10 x 6 m, es troba a l'angle sud-oest del recinte castral, davant per davant del cos d'accés (fig. 24). A llevant, devia estar delimitat per un mur que avui només es conserva a pocs centímetres per sobre del nivell de circulació actual. Val a dir que no apareix representat en cap dels dos plànols conservats de l'any 1917, per la qual cosa hem de pensar que en aquell moment ja devia estar enderrocat. A ponent es troba la façana del castell, que en aquest punt presenta una espitllera. A migdia hi ha la muralla perimetral que, tanmateix, a l'angle resta amagada rere les males herbes i

Figura 23.
Façana de ponent del castell, actualment la més ben conservada.

presenta una refacció que no permet veure la relació entre els dos murs.

El tancament de tramuntana de l'àmbit C està en molt mal estat de conservació i, potser per aquest motiu, en una de les darreres fases de l'evolució de l'edifici, es va bastir una banqueteta de reforç adossada pel costat sud. Aquest element es recolza sobre la roca natural i està cobert per una capa d'argila que no permet veure, tampoc, la seva relació amb el mur de separació dels espais C i E. Cal tenir en compte que els plànols conservats de l'any 1917 situen en aquest indret una obertura que posava en connexió l'àmbit C i el passadís D, que actualment es troba tapiada (fig. 25).

D'altra banda, l'àmbit C connecta, a l'extrem de ponent, amb l'àmbit E per un pas del qual desconexim la tipologia (fig. 26). Es tracta, a més, d'un dels pocs indrets d'aquest costat del recinte on encara es conserva part de la seqüència estratigràfica corresponent a la primera amortització de les runes del castell, amb una potència de prop d'1 m.

Figura 24.
Vista des de llevant de l'àmbit C.

Figura 25.
Vista des de llevant de l'àmbit E.

Figura 26.
Vista des de tramuntana del pas que connecta els àmbits C i E.

Figura 27.
Vista de part dels àmbits de ponent del castell.

Figura 28.
Extrem de tramuntana de l'àmbit D.

Al fons s'observa el mur, descarnat, que tanca a migdia l'àmbit H. A la dreta, el mur que separa el pati B de l'àmbit D, i a l'esquerra, el que separa els àmbits D i F.

Des del pati s'accedeix també, a través de dues portes, a l'àmbit D (fig. 27), un espai de planta rectangular de prop de $12,3 \times 3,3$ m, orientat de nord a sud, que hauria fet la funció de repartidor cap a la resta de les dependències d'aquesta ala del castell (àmbits D, F i G). A la planta noble hauria conformat una de les dues galeries del pati.

El límit de tramuntana d'aquest espai el constitueix l'extrem de ponent de la gran sala coberta, celler o àmbit H, que en aquest punt presenta el parament exterior descarnat, fet que permet veure clarament com aquest mur s'adossa al tancament de llevant de l'àmbit D (fig. 28). El mur esmentat es pot anar resseguint cap a migdia, on gira, constituint part del tancament nord de l'àmbit C. Pel que fa al tancament de ponent, presenta tres obertures que donen pas als tres espais d'aquest sector del recinte.

Es tracta dels àmbits E, F i G, que encara conserven les restes dels estreps corresponents als arcs que n'haurien suportat la coberta. A l'àmbit E es pot accedir tant des del pas que el comunica amb el C (fig. 26) com des de la porta de migdia de l'àmbit D. Cal tenir en compte que aquest espai està indicat en els plànols del 1917 com a cripta a la planta baixa i com a església al primer pis. Es tractaria, per tant, de la ubicació de la capella castral. El primer esment que es fa en la documentació escrita referent a una església al castell de l'Albi és de l'any 1370, sense que en consti l'emplaçament. Tanmateix, Lladonosa diu que l'oratori de Santa Caterina havia estat traslladat al principi del segle XVIII al pis superior del castell (Lladonosa, 1986, p. 235). Aquest espai hauria estat articulat a través de dos arcs de mig punt i prop de 80 cm d'amplada, dels quals només resten els estreps de ponent.

Quant a l'àmbit F, és un espai de grans dimensions i de planta trapezoïdal d'aproximadament $10,5 \times 5,6$ m, més ample a migdia que a tramuntana, dividit per un gran arc de mig punt de prop de 80 cm d'amplada. D'aquest només resten els arrencaments dels estreps, així com un gran nombre de dovelles disposades al terra d'aquest àmbit. Val a dir que a l'extrem de migdia de l'àmbit, al nivell del sòl, el mur sobresurt prop de 15 cm respecte de la vertical del llenç, per la qual cosa o bé es tracta d'estructures corresponents als orígens del castell o bé el subsòl ha estat objecte d'un rebaix de terres que n'ha deixat al descobert la banqueta de fonamentació.

Finalment, l'àmbit G és un espai de petites dimensions ($7,5 \times 4$ m) on es troben, exca-

vats al subsòl, dos grans dipòsits de planta circular i de prop de 2,7 m de diàmetre màxim, revestits amb morter de calç, que actualment estan plens de terra (fig. 31). El tancament de llevant el constitueix l'extrem oest de la gran sala-celler, on es localitzen els dos orificis de sortida dels dipòsits, que devien correspondre a cups de vi. En aquest sentit, els plànols conservats no indiquen la funció d'aquest espai a la planta baixa, mentre que a la planta noble és interpretat com a «sala de labores». Pel que fa al tancament de ponent de l'àmbit, és un nou mur diferenciat de la façana, a la qual s'adossa per una junta força evident per les dues cares del llenç (fig. 23 i 29). D'aquesta manera, el llenç central de la façana de ponent gira cap a llevant, a l'altura de l'angle sud-oest de l'àmbit G, constituint el tancament de migdia de la peça. Aquest darrer tancament presentava, però, una obertura, indicada en els plànols antics i actualment tapiada.

Pel que fa al llenç de muralla, la façana de ponent de l'edifici (fig. 23) conserva encara una alçada considerable, essent l'únic element visible del castell des de diversos punts del nucli de l'Albi. En aquest mateix costat es pot observar com els murs s'assenten directament sobre la roca, que fa pendent cap a tramuntana, on les cotes baixen considerablement. El mur està fet amb grans carreus ben treballats, disposats en filades regulars i amb les junteres ben encaixades i units amb morter de calç. S'hi observen, però, com s'ha vist, tres paraments ben diferenciats, tant per la pedra emprada com per les juntes visibles per les dues cares del llenç. Les obertures i els encaixos dels dos murs corresponen a diverses fases constructives, datades a partir de l'època gòtica. Val a dir que les fotografies de l'any 1917 mostren una muralla amb una alçada que gairebé duplica l'actual, i les juntes esmentades es mantenen a tota la paret. D'altra banda, cal destacar la presència d'una finestra geminada acabada amb arquets trilobats, reconvertida en una finestra d'alçat rectangular i de llinda plana, com les de la resta de les obertures que s'observen en aquest costat. Aquest element avui ha desaparegut, tot i que és possible que els carreus que el constituïen es trobin entre els munts de pedra amuntegats a tramuntana del castell. Es tracta d'un tipus de finestra molt habitual en època gòtica, tot i que el període en què perdura és força ampli. En aquest sentit, cal tenir en compte també les obertures del llenç de migdia del recinte, novament tapiades i documentades només a partir de les fotografies antigues.

En aquest cas, es tracta de tres finestres coronelles, coronades també cadascuna per tres arquets trilobats.

El sector de tramuntana

A les dependències de tramuntana (àmbits H, I, J i K), cal accedir-hi novament des del pati, delimitat en aquest indret per un llenç on s'observen, a primer cop d'ull, dos horitzons cronològics (fig. 5). A llevant, es troba el tancament de migdia d'un cos de planta quadrada i de prop de 7 m de costat (àmbit I) a l'exterior i de 4 m a l'interior. Està fet amb grans carreus ben treballats disposats de manera ordenada i, a la planta baixa, s'hi obre una porta coronada per un arc de mig punt adovellat (fig. 4 i 21).

L'interior està acabat amb una volta apuntada al capdamunt de la qual hi ha una obertura zenital que ha portat a interpretar-

Figura 29.
Vista de la cara interior del llenç de ponent de la muralla.

Figura 30.
Extrem de migdia de l'àmbit F, on s'observen els estreps d'un arc.

Figura 31.
Extrem de tramuntana de l'àmbit E i vista dels dipòsits de l'àmbit G.

Figura 32.
Façana de tramuntana del castell.

Figura 33.
Vista de l'interior de l'àmbit I.

Figura 34.
Tancament de ponent de l'àmbit H.

la com a presó (fig. 33). A les fotografies antigues es pot observar com, l'any 1917, encara restava dempeus el primer pis d'aquesta construcció, identificada com a sala d'armes en els plànols. En aquell nivell, les fotografies permeten veure que la torre hauria estat coberta amb una volta de mig punt i que s'hi accedia per la façana de ponent, a través d'un portalet d'estil renaixentista. Val a dir que en una de les fotos del portalet esmentat es pot intuir una data gravada a la part baixa del frontó que el decora. Aquest extrem és difícil de confirmar i, per tant, la data és impossible de llegir. Caldrà, doncs, tenir en compte la possibilitat que alguns dels elements d'aquesta porta es trobin entre les pedres amuntegades al castell i, per tant, que es pugui recuperar el frontó esmentat i determinar si els traços que es distingeixen a les fotografies corresponen a una data. Alguns autors han situat aquest element entorn del 1670 (Ruy Fernández, 1920, p. 24-25).

A ponent es troba un mur de característiques molt similars a l'anterior, però descarnat gairebé completament, ja que només se n'observa la filada inferior, amb carreus perfectament treballats. S'hi obre una porta coronada per un arc rebaixat, que dona accés, descendint una escala formada per set graons fets amb carreus de pedra disposats amb forma de ventall, a una gran sala semi-subterrània (àmbit H, fig. 34 i 35) de planta gairebé rectangular de prop de 16×6 m. Està coberta amb una volta de canó i reforçada per cinc arcs torals de mig punt, característiques que permeten proposar-ne una cronologia anterior a les dels elements vistos fins ara.

A més de la planta conservada de l'arquitecte Josep Maria Vives, diversos elements permeten deduir la funcionalitat d'aquesta gran sala com a celler, si més no, en el decurs de les darreres fases i, probablement, des de la seva construcció.

Figura 35.
**Vista des de ponent
 de l'àmbit H,
 o celler, situat a
 tramuntana del pati.**

D'una banda, al mur que tanca l'àmbit pel costat de ponent sobresurten, a 40 cm del nivell de circulació actual, dos brocals (fig. 34) que el connectarien amb els dos dipòsits de planta circular de l'àmbit G (fig. 31).

D'altra banda, a l'extrem de llevant es troben dos dipòsits més (fig. 35). El primer, de planta gairebé quadrada i de prop de 3,2 m de costat, situat a l'angle sud-est de l'àmbit, estava fet amb carreus rectangulars. El segon dipòsit correspon a una cubeta treballada en un únic bloc de pedra rectangular de prop d'1,1 m d'alçada per 1 m d'amplada i amb l'interior buit completament, de planta circular i de prop de 85 cm de diàmetre. De nou, les fotografies conservades permeten saber que, l'any 1917, aquest dipòsit era al mateix indret.

Davant de la porta d'accés a l'àmbit H des del pati, al tancament de tramuntana, s'hi obre una altra porta, aquest cop acabada amb un arc de mig punt, que mena als àmbits J i K, ascendint un graó i una petita rampa. Es tracta, juntament amb les dependències de ponent, dels espais més malmesos del recinte, ja que en gran part els murs es conserven amb una alçada màxima d'entre 1 i 2 m. D'una banda, la cara exterior del tancament nord del celler ha estat completament descarnada, fins al punt que resta visible la fàbrica de l'interior dels arcs de mig punt que articulen l'espai interior (fig. 36). Només es conserven intactes les filades inferiors fins a un màxim de 80 cm d'alçada.

D'altra banda, l'àmbit J es troba dividit en dos espais. Tot i que en aquest indret la capa vegetal és especialment frondosa, a l'espai de llevant es pot distingir un dipòsit treballat en un únic bloc de pedra, similar al descrit a l'àmbit H però de dimensions més petites (fig. 37). En aquest sentit, una tercera peça de característiques similars es troba entre les pedres amuntegades al costat nord del recinte (fig. 6). Val a dir que, en els plànols del 1917, l'àmbit J és interpretat com a «depósito para aceite» i s'hi dibuixen quatre grans estructures de planta circular. Malgrat que tots els dipòsits documentats són de planta rectangular, és possible que aquest àmbit fos destinat a l'emmagatzematge de líquids com l'oli, a jutjar per les cubetes descrites.

Pel que fa a l'àmbit K, un espai de planta trapezoïdal i de prop de 3 m de costat, està separat de l'anterior per un mur en força mal estat de conservació, que s'adossa, a migdia, al llenç septentrional, mentre que al nord es perd completament.

A llevant de l'àmbit K, s'hi conserva un nou espai de planta rectangular i d'uns 6,5 × 3,1 m, ubicat entre el K i l'extrem nord de l'àmbit M. El tancament de llevant el constitueix un mur de poca llargada adossat tant a la muralla de llevant de l'àmbit M com a la de tramuntana, que, a primer cop d'ull, semblen solidàries. A l'extrem de ponent de l'àmbit L, però, la muralla septentrional presenta una junta, visible també en les fotografies antigues, de difícil interpretació. A ponent, la

Figura 36.
Vista del llenç de tramuntana del castell.
S'observa com la cara exterior del mur del celler ha estat completament descarnada.

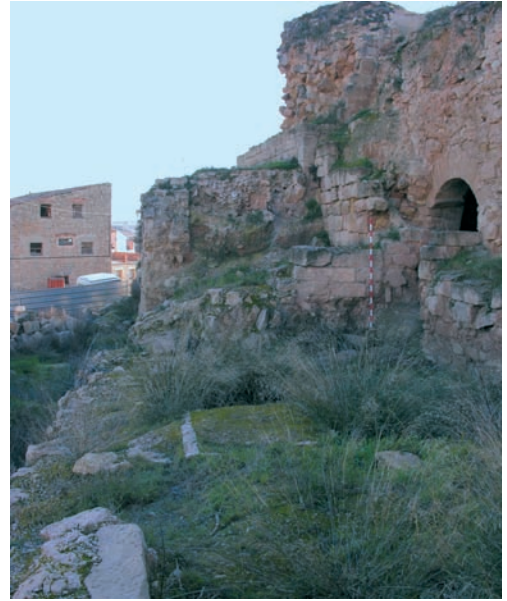

Figura 37.
Vista des de l'àmbit J dels àmbits K i L, al costat nord-est del castell.

Figura 38.
Detall de l'extrem de ponent de l'àmbit L,
on s'observa la seqüència estratigràfica del rebliment interior.

muralla es conserva amb molt poca alçada i completament descarnada. Tot i que l'any 1917 l'alçada conservada era de prop de tres pisos, es tractava, d'acord amb les fotos, del llenç més complex del castell, amb múltiples refaccions. Finalment, cal afegir que aquest darrer àmbit es troba completament reblert per diversos sediments, la seqüència estratigràfica dels quals és visible al costat de ponent.

Interpretació

Tal com s'ha anat veient, el castell es trobava en força mal estat de conservació, probablement ja des de les primeres carlinades (1833-1839), quan sembla que va ser incen-

diat i, sobretot, des de la Guerra Civil, quan, d'acord amb mossèn Enric Ribera, el que en restava dempeus va ser enderrocat definitivament. D'aquesta manera, només els àmbits H i I conserven la coberta, mentre que els murs de la resta dels espais es troben arrasats al nivell de les primeres filades. És força complicat, doncs, establir una evolució historicoarquitectònica de l'edifici sense haver-s'hi realitzat cap intervenció arqueològica. Només els àmbits H i I, les notícies històriques trobades sobre el recinte castral i, sobretot, el lot de fotografies que Pere Català Pic va fer del castell permeten fer-hi una primera aproximació cronològica.

Fase 1. *T. a. q.* 1166

Sabem per la documentació que el castell de l'Albi es trobava ja en funcionament entorn d'aquesta data, quan Guillem de Cervera en fa donació a Guillem de Timor. Sembla lògic, per tant, situar la seva construcció en el procés de la reorganització del territori situat a l'entorn de Lleida desenvolupada a partir de la conquesta de la ciutat el 1149. Malauradament, entre les estructures que conformen actualment la fortificació no es pot reconèixer cap element que es pugui situar clarament en aquest horitzó cronològic.

De tota manera, i pels paral·lels de l'entorn, sembla que el primer recinte castral ocuparia molt probablement el sector nord i podria constar d'una torre circular o quadrada envoltada per un pany de muralla. A l'interior d'aquest espai, a banda de la torre, potser hi hauria també una petita capella, precedent de la de Santa Caterina, més moderna, i al-

tres edificis que van desaparèixer o que van ser molt transformats per les ampliacions i remodelacions modernes. Sabem per la documentació que hi havia hagut al centre del castell una torre que va ser enderrocada i destruïda en el transcurs de la Guerra de Successió i que potser corresponia a la d'aquesta primera fase. Caldrà esperar, per tant, a futures intervencions arqueològiques al recinte per poder delimitar, si es conserva, la traça de la primitiva fortificació.

Fase 2. Darrer quart del segle XIII. T. p. q. 1281

Cal posar en relació aquest horitzó cronològic amb un document del dia 13 de juny d'aquell any, en el qual Arnau de Ramon Pere, senyor de l'Albi, estableix la manera com s'havien de portar a terme les obres projectades a les muralles, a les torres i al vall del castell, treballs sobre els quals no es dona cap més informació. D'aquesta manera, coneixem l'existència, al final del segle XIII, d'un perímetre murat amb diverses torres i d'un vall exterior que devia voltar les edificacions principals del castell. Malauradament, en l'actualitat gairebé no resten vestigis de cap d'aquests elements.

És molt probable que calgui situar, però, en aquest moment, l'element més antic que es conserva actualment del recinte: la torre quadrada del costat de tramuntana, l'àmbit I. Presenta una porta acabada amb un arc de mig punt adovellat i, a ponent, s'hi adossa la gran sala o celler que conforma l'àmbit H, de factura posterior. La cantonada sud-oest de la torre resta visible des de l'interior de l'àmbit adjacent, fet que en palesa la relació de posterioritat. Interiorment, la torre està coberta amb una volta apuntada que presenta una obertura zenital. Les mides, la fàbrica, de carreus rectangulars, ben escairats i disposats en filades regulars, així com també la porta i la coberta d'aquesta construcció, permeten situar-la en aquest horitzó cronològic. En les fotografies conservades es pot veure com aquesta construcció, l'any 1917, encara disposava de la planta noble. Els paraments i obertures que s'hi observen són posteriors als de la planta baixa, amb elements d'estil clarament renaixentista.

Fase 3. Segle XIV

Poc després, ja en el segle XIV, és molt probable que s'adossés a la torre la gran sala de planta allargassada, de gairebé 16 x 6 m, que delimita el pati a ponent, l'àmbit H. Es tracta d'una gran sala semisubterrània coberta amb una volta de canó i reforçada

amb arcs torals de mig punt. A l'angle sud-est, s'hi pot observar encara la cantonada de la torre quadrada bastida en el decurs de la fase anterior, per la qual cosa resta palesa la relació de posterioritat de l'àmbit H respecte de I.

Tot i que els seus paraments presenten diverses refaccions i que les cares exteriors es troben completament descarnades, és probable que futurs treballs arqueològics puguin remuntar algun dels elements que la constitueixen a un horitzó cronològic anterior, així com adscriure alguns dels trams superiors dels paraments, on s'observen diverses refaccions, a fases posteriors. Sigui com sigui, cal situar en època gòtica la fac-

Figura 39.
Façana de migdia de la torre quadrada, àmbit I.

Figura 40.
Vista del cup d'oli, objecte potser del contracte efectuat l'any 1772, situat a l'angle sud-est de l'àmbit H.
Al fons, s'hi observa la cantonada sud-oest de l'àmbit I.

tura general d'aquest edifici, així com també, probablement, la dels espais annexos pel costat de tramuntana, és a dir, els àmbits J, K i L, si més no a la planta baixa. En aquest sentit, cal tenir en compte la perspectiva i la secció dibuixades per l'arquitecte Vives l'any 1917, on es pot veure com la volta de l'àmbit J és idèntica a la del H.

Cal també fer esment a la finestra geminada del llenç de ponent de la muralla, així com també a la filada de tres finestres coronelles de la muralla de migdia, elements de marcada tradició gòtica, molt habituals en el decurs dels segles XIV i XV i amb paral·lels arreu del país.

D'altra banda, sabem que l'any 1370 el castell ja disposava d'una petita capella, esmentada en la documentació escrita i dedicada a santa Caterina. D'aquesta manera, tenint en compte la dispersió dels elements esmentats, es pot afirmar que en aquest moment el recinte castral adquiriria les dimensions actuals.

Fase 4. Circa 1551

A aquest moment corresponen la gran part de les estructures que es conserven a dia d'avui, així com també les que es poden observar a les fotografies antigues. A més de la documentació escrita, que ens parla de la realització d'obres al castell, encara avui es conserva un gran carreu treballat amb aquesta data gravada (fig. 5). En una de les fotos de l'any 1917 es pot veure com aquest element estava situat al centre de les dues arcades que constituïen el costat de llevant del pati, per sobre del primer tram de l'escala que menava al pis superior. Concretament, es recolzava sobre el capitell de la columna central.

D'aquesta manera, atenent a l'estil de la galeria, es pot afirmar que la configuració del castell que podem veure a les fotografies, entorn d'un pati central amb galeries, correspon a aquesta fase, i es pot concloure que va ser reformat completament a fi de fer-ne la residència dels barons de l'Albi. Tots els elements escultòrics que es poden observar a les fotografies són d'estil renaixentista, per la qual cosa cal situar-los en aquest moment, així com també una gran part dels dipòsits que es poden veure a tramuntana.

Així, el cos d'entrada, la caixa d'escala que encara avui es conserva al centre del pati, probablement el paviment de còdols i una

gran part dels elements de la planta noble que es poden observar a les fotografies, com ara les galeries esmentades més amunt, corresponen també al mateix projecte, així com la substitució de les finestres per d'altres acabades amb llinda plana.

Aquesta transformació de l'antic castell en palau residencial és molt habitual a la zona, on documentem molts exemples d'aquestes modificacions en castells com el de Ciutadilla o el de Verdú, entre molts d'altres.

Fase 5. Principi del segle XVIII

Sabem, a partir de la documentació escrita, que l'any 1703 es concerta preu per dur a terme obres al castell, com ara la construcció d'una cotxera, la cobertura d'un colomer i diverses reformes a la cambra anomenada «la farinera», a l'escala i en altres peces del pis superior. Atès que, llevat de la cotxera, que d'acord amb la documentació es mana fer al pati del castell, les obres es van concentrar als pisos alts, no se'n pot resseguir el rastre, ja que les estructures actuals no conserven més d'un pis d'alçada. Tanmateix, aquesta informació és força útil de cara a treballs que es puguin dur a terme al recinte.

També és al principi d'aquest segle quan se situa el trasllat de l'oratori de Santa Caterina al pis superior del castell (Lladonosa, 1986, p. 235). També sembla que els barons, per evitar les molèsties que els suposaven les visites dels fidels, van obrir la muralla per permetre'ls l'accés directe a la capella. Malauradament, en no conservar-se les estructures de la planta noble, aquesta darrera obertura és impossible d'identificar. Tanmateix, aquesta notícia permet associar a aquest període la identificació que l'arquitecte Vives va fer del àmbits de ponent del recinte. Recordem, en aquest sentit, que, segons la seva interpretació, l'àmbit E hauria fet la funció de cripta a la planta baixa i d'església a la noble. Cal suposar que al segle XVII encara es deuria conservar algun indici de l'església en aquest indret, que potser es podria trobar en l'enderroc acumulat al vessant nord del castell o bé al subsòl de l'àmbit.

Finalment, cal recordar que, durant la Guerra dels Segadors (1640-1652), la baronia i la vila s'havien mantingut al costat de la Generalitat i el castell havia estat destinat a l'allotjament de tropes i després a Hospital de Sang, per la qual cosa és ben probable que al final d'aquell segle o principi del següent calgués dur a terme obres al recinte per tal de condicionar-lo de nou.

Fase 6. Segona meitat del segle XVIII

A aquest horitzó cronològic corresponen diverses notícies aportades per la documentació escrita que fan referència implícitament o explícita a obres realitzades al castell que, tot i que amb la informació de què es disposa actualment no es poden resseguir *in situ*, aporten informació de gran interès per la evolució historicoarquitectònica del recinte.

En primer lloc, Lladonosa esmenta en el seu estudi sobre el castell de l'Albi que l'oratori amb la porta neoclàssica es va construir entre els anys 1750 i 1763. Tot i que no s'ha pogut localitzar l'origen d'aquesta informació i tampoc no s'ha trobat cap document ni fotografia on s'esmenti o es llegeixi aquesta data, és una dada a tenir en compte de cara a futurs estudis més aprofundits. D'altra banda, també es conserva un contracte del dia 18 de maig de 1772 entre el baró de l'Albi i el mestre Ramon Salat per a la construcció d'un cup d'oli que havia de ser construït al celler del castell. Atès que s'empra el mot «construir» i es contracta un mestre d'obres, és més que plausible que es tracti del gran cup adossat a l'angle sud-est de l'edifici, fet amb grans carreus rectangulars de pedra ben treballats i units amb morter de calç.

Sis anys més tard, es fa inventari dels «tres-tes y efectes en lo castell, en la capella y en lo molí», on s'esmenta la sala anomenada de Sant Llorenç, el menjador de la cuina gran, que disposava de pastador i forn, la sala del balcó, la cuina nova i les estances de sobre de la cuina nova. Cap d'aquests espais, ara per ara, es pot identificar de manera definitiva, tret, potser de la cuina gran, la que disposa de forn i pastador, que es podria haver trobat sobre el celler, ja que, a més de situar-

lo en aquest indret l'arquitecte Vives, a les fotos antigues sembla poder-s'hi identificar el que seria un petit forn.

Fase 7. Les primeres guerres carlines (1833-1848)

D'acord amb una notícia dels dies 8-10 de gener de l'any 1838, la vila de l'Albi va ser envaïda en el marc de la Primera Guerra Carlina, essent el castell incendiat i enderrocat i restant-ne únicament les parets exteriors. Dos anys abans, la fortificació ja havia estat saquejada, i entre els anys 1845 i 1850, era utilitzada com a presó (Madoz, 1989), de manera que tot sembla indicar que d'ençà de la Segona Guerra Carlina el recinte castren va romandre en l'estat de ruïna que encara es pot observar a les fotografies del 1917. Es conservaven, però, moltes de les estructures fins a la planta noble i fins i tot, en alguns casos, part dels murs del segon pis.

Fase 8. Segle XX

Probablement els esdeveniments de la Guerra Civil van significar l'enderroc definitiu del castell, adquirint progressivament l'aspecte que té avui dia. Tot i no disposar d'informació en aquest sentit, en algun moment posterior a aquells fets, els carreus de l'enderroc de la major part de les estructures van ser acumulats al vessant de tramuntana del recinte o bé apilats al cos d'entrada (àmbit A) i a la torre quadrada (àmbit I).

Al final del segle passat, el castell va ser objecte d'una primer fase de restauració, quan, principalment, es va consolidar la part superior dels àmbits H i I, es van tapiar dues de les finestres de la façana de ponent i es va apuntalar el llenç de muralla del mateix sector.

Apèndix documental²

1166, abril, 10

Convinença feta entre Guillem de Cervera i Guillem Timor, de la mateixa nissaga dels Cervera, segons la qual el primer fa donació al segon i als seus successors del castell de l'Albi amb tots els seus termes, possessions i drets, en tant que senyor del mateix.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.2.1.1.

1168, gener, 23

Convinença feta entre Guillem de Timor i Ferrer de Llidars sobre el castell de l'Albi i el de Vilosell i els seus termes i possessions. Cal que Ferrer de Llidars alci quatre tanques de tàpia entorn del dit castell de l'Albi, al vell perímetre de pedra que del castell sortia, i que això ho faci en quatre anys durant els quals ell i els seus gaudiran de residència al castell.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.2.1.2.

1178, gener 1

Alfons I d'Aragó fa donacions vàries a Guillem de Cervera al castell de Gebut, a la ciutat de Lleida, a Castellans, a Cervera, a Vila-roja i als castells de Rocafort i de Vilosell. Així mateix, li és donat en feu el castell de l'Albi, amb tots els seus termes, eximents, quèsties i esplets, reservant-se el rei una tercera part per a si mateix.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.2.1.4.

1178, gener, 12

Confirmació de la concessió feta en feu per Alfons I d'Aragó a Guillem de Cervera, entre altres concessions, del «castrum Albio» amb totes les seves pertinences.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.2.1.3.

1188, setembre

Confirmació feta per Alfons el Cast dels dominis que Gueralda de Jorba, esposa de Pere de Puigverd, tenia per herència dels seus pares al terme del castell de l'Albi i en altres llocs. Li és confirmada la potestat sobre tots ells excepte sobre el castell de l'Albi, que és tingut per Ramon de Cervera com a mitger del rei.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.2.1.5.

1192, juliol, 27

Sentència arbitral sobre la causa oberta entre Guillem de Timor i el monestir de Po-

blet per la possessió de la honor de Cérvoles, a prop de l'Albi. Arbitrà la causa Ramon de Timor, germà de l'anterior, que concedí l'honor a Poblet a canvi de mil sous barcelonenses que el monestir hauria de satisfer a Guillem Timor quan casés la seva filla Berenguera. Signen el document, entre d'altres, Ermessenda de Guàrdia o de «Zagardia», castellana de l'Albi, i les seves filles Aldiardis i Elicsen.

Cartulari de Poblet, 1938, p. 88.

1201, juny, 25

Ermessenda de Guàrdia, vídua de Ferrer de Llidars, castellana de l'Albi, cedeix els drets que havia pretès sobre l'honor de Cérvoles. Entre les signatures apareix Pere Morell, marit d'Ermessenda, i «Berengarii, capellani des Zalbi».

Cartulari de Poblet, 1938, p. 89.

1202, novembre, 29

Carta de població concedida per Guillem de Timor i Pere Morell, castlà de l'Albi i segon marit d'Ermessenda de Guàrdia, als habitants del Vilosell i a Pere, el seu capellà, de les terres i pertinences del lloc de Cervià, dins del terme de l'Albi. Els beneficiaris gaudiran dels mateixos drets i usos establerts a la carta de població reial que hauria estat anteriorment concedida als pobladors de l'Albi, exceptuats, però, els usatges de la cuàcia, eixorquia i intestia.

Font, 1983, doc. 217.

1236

Mor sense descendència Arnau de Timor i de Guàrdia, nét de Guillem Timor i, segons Lladonosa, d'Ermessenda de Guàrdia.

Lladonosa, 1986, p. 63.

1281, juny, 13

Arnau de Ramon Pere,³ senyor de l'Albi, absol els habitants del castell, de la vila i del terme de l'Albi de les quèsties i altres servituds, reservant-se, però, el deure d'host i cavalcada. Estableix, així mateix, que pel que fa a les obres que s'hagin de fer a les muralles i torres i al vall del castell i a la resta de la vila, que el dit senyor aportarà i pagarà els mestres i els habitants de l'Albi faran les obres, així com transportaran amb les seves bèsties les terres, calç i pedres que seran necessàries.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.2.2.1.

² Abreviatures utilitzades: ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó) i ANC (Arxiu Nacional de Catalunya).

³ Segons Lladonosa, Arnau, fill de Ramon Pere, hauria heretat la senyoria de l'Albi el 1236, a la mort d'Arnau Timor, que seria cosí seu. L'any 1252 apareix pledejant com a senyor de l'Albi (Lladonosa, 1986, p. 63).

1341, Setembre, 20.

El rei Pere ven a Sibil-la⁴ de Centelles i als seus, a perpetuïtat, el mer i mixt imperi dels llocs i dels castells de l'Albi i de Cervià, situats a la vegueria de Montblanc, i dels seus termes, a canvi de 20.000 sous barcelonesos. Aquesta venda és confirmada amb carta reial donada a València el 2 de gener de 1342.

ACA, Cancelleria, reg. 1305, f. 163-164; ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.2.1.6.

1348

Sibil-la de Centelles fa testament⁵ i estableix com a hereu seu a son fill Ramon i, en cas que aquest renunciï a l'herència, estableix com a successora seva a sa germana Elionor, esposa d'Acad de Mur.

Lladonosa, 1986, p. 63.

1361, Desembre, 16.

Dalmau d'Eroles, procurador del noble Ramon de Centelles, presenta davant del rei Pere a Barcelona un públic instrument fet al castell de Centelles el dia 10 de desembre del mateix any, segons el qual Ramon de Centelles fa concessió irrevocable i a perpetuïtat entre vius a Elionor de Mur, muller d'Acad de Mur i filla de Ramon Pere de Lleida, del lloc i castell de l'Albi, entre altres coses, i tots els drets que li pertanyen per herència de la seva mare Sibil-la. S'estableixen com a condicions que Ramon serà usufructuari d'aquests béns mentre visqui, i que, en cas de tenir descendència de legítim matrimoni, aquesta cessió serà anul·lada.

ACA, Cancelleria, reg. 906, fol. 136v-139r.

1365-1370

Al fogotjament corresponent a aquests anys consta que el lloc de l'Albi era de Ramon Pere, ciutadà de Lleida. La família hauria rebut la senyoria per donació feta l'any 1359 per part de Ramon de Centelles a Elionor de l'Albi, esposa d'Acad de Mur i filla de Berenguer Pere de l'Albi.

Iglésies, 1962, p. 331.

1370

Segons Lladonosa, la baronessa Elionor Pere d'Albi, al seu testament, escriví que era la

seva voluntat que es fes un retaule de pedra o d'alabastre, o pintat sobre taulel de fusta, a la capella del castell.

Lladonosa, 1986, p. 113.

1404, juny, 17

Acad de Mur,⁶ senyor de l'Albi, obliga i consigna a Elfa la baronia de l'Albi per a la seva dot i altres crèdits.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.1.

1405, juny, 11

Beatriu de Mur, vídua de Lluís de Mur, torna a son fill Acad la donació que li havia fet del lloc i baronia de l'Albi.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.1.

1405, setembre, 2

Acad de Mur i la seva mare Beatriu de Mur fan donació del lloc de l'Albi a Elfa, muller d'Acad, per un censal de 64.000 sous.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.1.

1416, desembre, 16⁷

Promesa feta per Dalmau de Mur i el seu germà Hug a Elfa, vídua d'Acad, de pagar-li i lluir-li un censal que va haver de crear a favor de Bernat Gualbes.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.1.

1464, juliol, 6

En plena guerra de la Generalitat contra Joan II, en una sessió celebrada a Barcelona, es comenta que el castell de l'Albi, en aquell moment, pertany al monestir de Poblet, i que aquest hi establirà un batlle i un collidor de les rendes, que serviran, entre altres coses, per mantenir el castell.

Català, 1979, p. 138; Bofarull, 1856, p. 40 i 41.

1462-1472

Durant la Guerra Civil catalana, que enfrontà la Generalitat amb Joan II, trobem als Cardona-Anglesola, senyors de l'Albi, lluitant de la banda de la Generalitat. De fet, Hug III de Cardona-Anglesola, marit d'Elfa de Perellós i de Mur, barons de l'Albi, fou executat l'any 1463 per defensar la Generalitat.

Aquest partidisme de la família els suposà el fet de ser depositats per part del rei Joan II,

⁴ Sibil-la fou muller d'Eimerich de Centelles i era l'hereva de Ramon Pere, fill d'Arnau de Ramon Pere, senyor de l'Albi.

⁵ Segons Lladonosa, aquest testament es conservava al pergami núm. 27 del Fons de la Baronia de l'Albi.

⁶ Acad de Mur estava casat amb Elfa de Cardona, filla del comte Hug de Cardona, i era germà de l'arquebisbe de Tarragona i Saragossa Dalmau de Mur.

⁷ Segons un índex de documents que, sota el títol de *Borradores del Albi*, recull els documents i les dates clau de la vila i el castell. Les quatre entrades anteriors, dels anys 1404, 1405 i 1416, correspondrien als pergamins núm. 46, 49, 45, i 44, respectivament, d'ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.32.1. Els pergamins no han estat localitzats.

temporalment, dels seus béns. Finalment seria Hug IV de Cardona-Anglesola el qui recuperaria els drets de la baronia l'any 1840.

Lladonosa, 1986, p. 59-96.

1551, gener, 23

Èpoques a favor de Joana d'Erill i de Cardona, baronessa de l'Albi, per obres al castell de l'Albi. En dóna fe el rector de l'Albi com a notari de la vila. Consta que se'n féu còpia simple, núm. 23.

Borradors del Albi, pergami núm. 142.

1703, agost

El baró de l'Albi concertà reformes al castell: les obres s'havien de centrar en la construcció de la cotxera, la cobertura del colomer, reformes vàries a la cambra anomenada «la farinera», a l'escala i a la cambra del final del passadís de la planta superior.

El detall de les obres que havia de dur a terme el mestre Jaume és el següent:

1. Fer una cotxera al pati del castell, que havia de tenir 70 pams de llarg i 30 d'ample i una alçada de 36 pams a la part més alta i de 26 al vessant. Les parets havien de tenir un gruix de 3 pams, totes argamassades de dins i de fora. A la façana s'hi havia de fer una arc a manera de portalada, tot de pedra escairada, el qual havia de tenir una amplada de 13 pams i 15 d'alt, «tots de llum», i 3 pams d'amplada de paret. A sobre d'aquest arc, allà on semblés millor, s'havia de fer una finestra de pedra escairada de 7 pams d'alçada i 6 d'ample, «de llum». La cotxera havia de ser tota coberta.

2. Cobrir el colomer, alçant-ne la paret tot el que fos necessari per tal d'aconseguir una bona inclinació.

3. Fer una finestra de pedra escairada a l'habitació de «la farinera», la qual havia de ser com les de l'habitació de sobre i s'havia de poder obrir.

4. Refer el sostre de l'escala.

5. Refer els sostres de l'habitació del final del corredor del pis de dalt i de sobre de la dita habitació. També enlluir tota l'habitació, formar-ne la portalada i una finestra de la grandària que aquesta estança pogués suportar.

També s'acordà amb el fuster Mateu Grenyó la fabricació de les portes i finestres, esmentant que la finestra de «la farinera» havia de ser com la del guarda-roba.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 25: 32.41.14.

1705-1714

Durant la Guerra de Successió, la baronia i la vila estan, novament, de part de la Generalitat i de l'arxiduc Carles d'Àustria. Durant tota la guerra, al castell s'hi allotjà una guarnició. El poble capitularà el 1714 i, gràcies a les condicions imposades pels reis d'Holanda, Anglaterra i Àustria a Felip V en signar la pau, els alçats en contra del rei obtingueren el perdó, trobant-se el baró de l'Albi entre ells. La vila, però, perdé totes les prerrogatives forals esdevenint «Ayuntamiento de Su Majestad».

1731, juny, 23

Un diploma pontifici de Climent XX concedeix el jubileu general i indulgència plena als fidels que visitin, confessats i combregats, l'oratori de Santa Caterina. Lladonosa ens diu que aquest havia estat traslladat al principi del segle XVIII al pis superior del castell i que l'oratori, amb la porta neoclàssica, es contruí entre els anys 1750 i 1763. També ens diu que els barons, per evitar les molèsties que els suposaven les visites dels fidels, obriren el mur del castell pel replà de la Costa, des d'on els fidels accedien directament a l'oratori.

Lladonosa, 1986, p. 235.

1755, octubre, 21

La baronia de l'Albi és confirmada com a títol del regne pel rei Ferran VI a Galceran de Cartellà- Sabastida, Ardena i de Fonts, baró de Falgons i de Granollers de Rocacorba.

Fluvià, 1969.

1772, maig, 18

Contracte a preu fet entre el baró de l'Albi i el mestre Ramon Salat per a la construcció d'un cup d'una capacitat de quatre cortals d'oli, que ha de ser construït al celler del castell de la vila de l'Albi per 130 lliures.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 25: 32.42.6.

1774, gener, 25

Època per la quantitat de 6.000 lliures dels germans Salat, mestres de cases, per les obres fetes als castells, fàbriques i oficines del baró de l'Albi i Cervià, fets a la mateixa baronia per ordre seva, fins al dia present.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 25: 32.42.14.VI.26.

1775, gener, 21

El títol de baró de l'Albi és revalidat a San Lorenzo del Escorial i confirmat per la Reial Audiència el 15 de desembre de 1775.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 19: 32.2.14.

1778, novembre, 18

Josep Esteba, col·lector de Josep Ferran, que

és arrendatari del baró de l'Albi, fa inventari de l'estat dels «trestes y efectes en lo castell, en la capella y en lo molí» de l'Albi. La descripció és la següent:

A la sala anomenada de Sant Llorenç, s'hi trobaven dues taules, disset cadires de banqueta, un llit amb un matalàs molt usat, una caixa on es guardaven els àngels, un bagulet amb el seu pany i clau i tres cortinatges, dos de finestra i un de porta, de drap verd.

Al menjador de la cuina gran hi havia una taula llarga i tres bancs molt usats. Al pasador hi havia una pastera, dues escaletes, dos pots i ganxo i pala per al forn.

A la sala del balcó hi havia dues taules bones, una de gran i una de mitjana, set cadires, deu quadros, una cortina al balcó i una arqueta amb pany i clau.

A la cuina nova, s'hi trobava una xeringa d'estany, unes graelles de ferro, un morter i una maneta de coure, una llumenera de llautó i una xocolatera d'aram, una caldera d'aram gran i uns estalvis de llautó, un «basior» de l'aigüera i un tallador, tot de fusta, una romaneta de ferro i quatre gerres de posar oli, dos de grans i dues de mitjances, i una caixa gran amb pany i clau.

A les estances de sobre la cuina nova, que seran lliurades a l'arrendador, hi ha dues caixes amb pany i clau i un cofre gran; dins d'aquest, set catifes i una cortina de seda viada molt usada.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 21: 32.32.20.

1802, desembre, 4

S'estableix pacte per a l'arrendament de les heretats dites del castell i de la senyora, que són del baró de l'Albi dins la vila del mateix nom, en règim de masoveria. Aquest arrendament començarà el 1803 i acabarà el 1808. Entre les diverses clàusules de l'arrendament, destaquem l'obligació per part del masover i de la seva família d'habitar, fent contínua residència, a la casa-castell de l'Albi. Podran disposar dels corrals, l'establia, la cotxera, la botiga petita i els cellers, piques i cup necessaris, i els dos vixells acostumats, i el bestiar i els fruits de les heretats, exceptuant els cinc vixells reservats per als arrendadors del delme. També, en virtut d'aquest pacte, hauran de mantenir el castell net, especialment les habitacions que donen a la part de la vila i que són les del baró, de la mateixa manera que serà responsabilitat seva la cura de tots els mobles, «trastes» i altres coses que es troben dins del castell. En queda exclosa la cura de la capella de Santa

Caterina, que anirà a càrrec del sacerdot que el baró esculli per a tal finalitat, però en cas que el baró ho vulgui, els mitgers o masovers se n'hauran de fer càrrec.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 21: 32.32.8.

1808-1814

Durant la Guerra de la Independència, l'Albi s'uneix als sometents del sector de Lleida, un cop Montblanc fou ocupat pels francesos el 27 de febrer de 1809. L'estiu del 1811, l'Albi i Cervià foren ocupats per les tropes napoleòniques i, des de mitjan 1812, una guarnició francesa custodiava la vila de l'Albi des del castell.

1811, novembre, 5 i 6

Per ordre de Josep de Sabastida, baró de l'Albi, es fa una valoració de totes les millores fetes a les viles de l'Albi i Cervià. Consten obres realitzades al castell: a la cotxeria, al cup de l'oli, al corral, a l'hort i a l'oficina de l'aiguarent, la qual no s'especifica si es localitza al castell.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 21: 32.32.20.

1820-1833

El Trienni Liberal i la Dècada Ominosa a l'Albi són bàsicament temps de tranquil·litat i de transició de l'administració de Tarragona a la de Lleida. El projecte de supressió de les senyories del 1820 no s'arriba a fer efectiu i, per tant, no afectarà a la baronia. Tota la presència militar al castell es limita a la presència d'un majoral del castell o cap de guàrdies.

1825

Breu descripció de l'estat del castell en aquell any feta per Ramon Solà en la seva obra *Descripción sucinta Historico-topográfica del término y villa del Albi. Corregimiento y Arzobispado de Tarragona*. Diu que és tot construït de pedra escairada, que és de planta irregular i que té pati, cisterna i un oratori dedicat a santa Caterina. Diu que la part que mira a orient fou construïda l'any 1551, i que del seu centre s'aixecava una torre que fou destruïda durant la Guerra de Successió.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 21: 32.32.20.

1836, juny, 29

La facció comandada per Agustí Sendrós, de la guàrdia de Montblanc, envaí la vila de l'Albi i entrà al castell, saquejant-lo i arruïnant-lo en la seva major part.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 21: 32.32.20.

1838, gener, 8-10

La vila de l'Albi és novament envaïda per la facció capitanejada per Andreu Torres, in-

condiant i demolint el castell, del qual quedaren només les parets exteriors.
ANC, Fons Baronia Albi, caixa 21: 32.32.20.

1845?⁸

Es presenta informació de testimonis de la destrucció del castell de l'Albi, duta a terme pels carlins, a la Diputació Provincial de Lleida, per tal de sol·licitar-ne el pagament de la indemnització.

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 21: 32.32.20.

1845, gener, 30

Al *Boletín de la Provincia de Lérida*, núm. 13, a la circular núm. 16 de la Secció del Govern, s'estableixen les indemnitzacions que els afectats per la Primera Guerra Carlina han de rebre. Al baró de l'Albi, Don Pedro Alcántara de Rocabrúna, li correspon una indemnització de 231,624 (Rs. vn. mrs.).

ANC, Fons Baronia Albi, caixa 21: 32.32.20.

1845-1850

Madoz comenta que el castell o palau que habitaven els antics senyors de l'Albi era destinat en aquell moment a presó.

Madoz, 1989.

1920

José Ruy Fernández narra la seva visita al poble de l'Albi i descriu l'estat del castell en aquell moment.

Diu que a l'entrada del castell hi havia l'escut dels Erill, que del castell sortien dos trams de muralla que envoltaven la població i que la construcció de les arcades del primer pis per sobre del pati de la cisterna data de l'any 1551. Segons ell, la darrera construcció és la

de la portalada renaixentista de davant del forn, els laterals de la qual estan adornats per dues columnes estriades amb cornises de «preciosos» capitells. Afirma que és del 1670, adovellada.

També descriu amb detall l'edifici gòtic: «..en la clave de la vuelta de entrada se ve un arco ojival del primer período al lado de otro rebajado; de encima de los cuales parten gruesas aristas que van a unirse al centro de la techumbre, al rosetón que tiene esculpido el escudo de los Barones de Albi, y cuyo arco rebajado facilita la entrada al patio cuadrangular ocupado todo él por la cisterna, y a mano derecha se encuentra la escalera que conduce al primer piso detrás de la esbelta columna que sostiene otras dos arcadas que se empujan a la altura del segundo piso. Las otras dos alas comprenden cada una cuatro arcos de medio punto sostenidos por columnas estriadas. En el segundo piso hay seis arcos sostenidos por columnitas poligonales; en la parte baja del castillo aun se conservan en buen estado la espaciosa bodega con sus correspondientes lagares o grandes depósitos, y los imponentes calabozos que sin duda fueron mazmorras en la época árabe».

Ruy, 1920, p. 24-25.

1936, agost, 2

Segons mossèn Enric Ribera, és el dia de la destrucció definitiva del castell per part de «los que no tienen cultura ni amor patriótico». Segons algunes versions, el que motivà l'enderroc fou la mort d'un nen que caigué des d'una paret mentre hi jugava.

Ribera, 1944.

⁸ No apareix la data. El qui va classificar els papers del Fons va anotar «1845», potser perquè aquest informe venia acompanyat de la còpia del núm. 13 del *Boletín de la Provincia de Lérida* en què es publiquen els destinataris de les indemnitzacions, datat el 30 de gener de 1845.

Bibliografia

- BIOSCA, E.; VINYOLÉS, T.; XORTÓ, X. (2001). *Des de la frontera. Castells medievals de la Marca*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- BOFARULL I MASCARÓ, P. de (1856). «Censo de Cataluña, ordenado en tiempo del rey don Pedro el Ceremonioso». A: *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*. Vol. XII. Barcelona: Imprenta del Archivo.
- CATALÀ I ROCA, P. (1979). «Castell de l'Albi». A: *Els castells catalans*. Vol. VI, I. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 129-142
- FLUVIA I ESCORSA, A. de (1969). «Albi, baronia de l'». A: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. I. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- FONT I RIUS, J. M. (1983). *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Vol. I i II. Madrid; Barcelona: CSIC.
- IGLÉSIES FORT, J. (1962). «El fogatge de 1365-1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV». *Memòries de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*, s. núm.
- Liber Feudorum Maior, I* (1945). Barcelona: F. Miquel.
- LLADONOSA I PUJOL, J. (1986). *Història de la vila de l'Albi i la seva antiga baronia*. Lleida: s. n.
- MADOZ, P. de (1989). *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Vol. I. Almedralejo: Biblioteca Santa Ana. [De l'edició facsímil publicada a Madrid entre els anys 1845 i 1850.]
- MONREAL, L.; RIQUER, M. de (1965). *Els castells medievals de Catalunya*. Vol. III. Barcelona: Falcó.
- RIBERA, E. (1944). «La baronia y los barones del Albi». *Ilerda*, vol. II.
- RUY FERNÁNDEZ, J. (1920). *Notas estadísticas e históricas de la villa de Albi*. Lleida: Imprenta Mariana.
- SOLÀ, R. (1825). *Descripción sucinta historico-topográfica del término y villa del Albi. Corregimiento y Arzobispado de Tarragona*. [Llibret amb tapes de paper, de 28 pàgines més mapa de situació. Localitzat entre els papers del Fons de la Baronia de l'Albi.]

URTX

DOSSIER:

LES FOSSES COMUNES DE LA NECRÒPOLIS
MEDIÉVAL JUEVA DE LES ROQUETES
I EL POGROM DE 1348 A TÀRREGA
